

O'QUVCHILARNI SINFDAN TASHQARI DARSLARIDA TARIXIY SHAXSLARNI O'RGANISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI

*Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi
Akademik faoliyatni muvoffiq lashtirish bo'limi boshlig'i
Davlatov Javlon Nurmuhammad o'g'li*

Anotatsiya: Ta'lim-tarbiya jarayonidagi innovatsiyalar, ilg'or pedagogik texnologiyalar, yangiliklar, dars o'tishning interfaol usullari o'z-o'zidan ta'limga kirib kelmaydi. Demak, o'qituvchidan bilim, ijodiy mehnat va kasb mahorati talab qilinadi. Chunki o'qituvchi faoliyati yangilanmasa ta'limda samaradorlikka erishib bo'lmaydi.

Kalit so'zlar: Tarixiy shaxs, sinfdan tashqari darslar, tafakkur tarix fani.

Jahonda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash, ularning kasbiy kompetentligini izchil rivojlantirish, ta'lim tizimini takomillashtirish, sifatli o'qitish xizmatlarini ko'rsatish orqali ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga erishish maqsadi ko'zlanmoqda.

Jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda ta'lim eng muhim omillardan biri sanaladi. Ta'limning yuqori darajada sifatli bo'lishi esa pedagog kadrlarning kasbiy, xususan, metodik kompetentlikka egaligi va uning mavjud darajasiga bevosita bog'liq. Shu sababli barcha davrlarda pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimida ham ularning metodik kompetensiyasini rivojlantirish masalasi dolzarb bo'lib kelgan.

Mavjud sharoitda pedagog kadrlar malakasini oshirish sifati unga qo'yilayotgan ijtimoiy talabni, jahon ta'limi tajribasini hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning didaktik imkoniyatlarini inobatga olgan holda yangicha mazmun bilan boyitilmoqda.

Ta'lim sifatiga erishishda inson omilining o'ziga xos o'rin tutishi borasidagi qat'iy xulosa XX asrning 50-60-yillaridan boshlab, kadrlar, xususan, pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasini ilmiy tadqiqotlar doirasida o'rganish

zaruriyatini kun tartibiga olib chiqdi. Natijada amaliyotchi-pedagoglarning kasbiy malakasi darajasini belgilashda ularning kasbiy kompetentlikka egaligi asosiy o'lchov mezonlaridan biri sifatida e'tirof etila boshlandi.

Innovatsion ta'lim sharoitida tarixchi-pedagoglarning o'zlari ega bo'lgan metodik kompetensiyani izchil rivojlantirib borishi ko'p vektorlik tamoyiliga asoslanmoqda. Bunga ko'ra, tarixchi-pedagoglar nafaqat mutaxassislik fanlari asoslarini puxta o'zlashtirishlari, balki kasbiy faoliyatda tarixiy hujjatlar, solnomalar, arxiv hujjatlarini, shuningdek, tarixiy, tarixiy-publitsistik hamda tarixiy-badiiy asarlar bilan ishlash, ular asosida metodik ishlanmalar – innovatsion xarakterdagi topshiriqlar, nostandart testlar, kreativ loyihalarni tayyorlash, ta'lim oluvchilarda tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lishlari zarur.

Kompetentlik – sohaga oid bilim, ko'nikma, malaka, tajribalarning mutaxassis yoki bo'lajak mutaxassis tomonidan samarali o'zlashtirilishi, shuningdek, ulardan amaliy faoliyatda qiyinchiliksiz, muvaffaqiyatli foydalana olishi ifodalovchi kasbiy sifat sanaladi. Yu.G.Tatur kompetentlikni uchlikka egaligi, ya'ni: o'zlashtirish – qo'llash – mas'uliyatli bo'lish ekanini ta'kidlaydi. Muallifning fikriga ko'ra, mas'uliyatlilik negizida pedagogning o'z ustida ishlashi, ta'limiy yangiliklar va pedagogik innovatsiyalardan o'z vaqtida xabardor bo'lish asosida ularni faoliyatga tatbiq eta olish kompetensiyasiga egalik ham namoyon bo'lishi darkor.

Ayni o'rinda alohida qayd etib o'tish joiz, respublikada boshqa sohalarda bo'lgani kabi pedagog kadrlarning malakasini oshirish tizimida tarixchi-pedagoglarda metodik kompetentlikni, xususan, tarixiy hujjatlar, solnomalar, arxiv hujjatlarini, shuningdek, tarixiy, tarixiy-publitsistik hamda tarixiy-badiiy asarlar bilan ishlash, ular asosida metodik ishlanmalarni tayyorlash, ta'lim oluvchilarda tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish borasidagi kasbiy malakani rivojlantirish muammosi hanuzgacha o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Tarixchi-pedagoglar garchi tegishli ixtisoslik asoslarini nazariy jihatdan puxta o'zlashtirgan bo'lsalar-da, biroq, zamonaviy pedagogik talablarni inobatga olgan holda tarixiy hujjatlar, solnomalar, arxiv hujjatlarini, shuningdek, tarixiy,

tarixiy-publitsistik hamda tarixiy-badiiy asarlar bilan ishlash, ular asosida metodik ishlanmalarni tayyorlash, ta'lim oluvchilarda tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish yo'lida mavjud bilimlarni amaliyotda bevosita muvaffaqiyatli qo'llay olishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu holat o'z-o'zidan tarixchi-pedagoglarda metodik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalarini ishlab chiqish muammosining dolzarbligini belgilaydi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarda o'z davlati tarixiga qiziqishni rivojlantirishga intilishdir. Tarix fanidan sinfdan tashqari ishlarning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi: o'quvchilarning tarixiy materialni izlashda mustaqilligini rivojlantirish; sinfdan tashqari ishlarning asosiy shakllari orqali ijodiy fikrlash va qobiliyatlarni; bag'ishlangan tadbirlarda o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalash milliy tarix; turli tarixiy davrlarning voqealari, tarixiy shaxslari, madaniyati va hayotini o'rganishga intilishni chuqurlashtirish; talabalarning o'quv yukini optimallashtirish. Ommaviy ish shakllari maktablarda eng keng tarqalganlari qatoriga kiradi. Ular bir vaqtning o'zida ko'plab talabalarni qamrab olish uchun mo'ljallangan. Darsdan tashqari tadbirlarning ommaviy shakllariga misol tariqasida tarixiy kechalar (ular tarix muammolarini muhokama qilishlari mumkin), tarixiy ekskursiyalar (eng esda qolarli tarixiy joylarga tashrif buyurish), olimpiadalar (olimpiadalarning asosiy vazifasi nafaqat keng dunyoqarashga ega, balki eng kuchli talabalarni aniqlashdir. tarixiy, balki umumiy madaniy). Yana bitta muhim jihati bu darsdan tashqari mashg'ulotlar talabalar intilishi kerak bo'lgan darajani belgilashingiz mumkin. Qiyin savollar talabalarning mustaqil qiziqishlarini uyg'otishi, ularga yangi chegaralarni ko'rsatishi, konferensiyalar (o'quvchilarda nafaqat o'tmishga, balki hozirgi kunga ham qiziqish, mustaqil fikrlash va bajarilgan ish uchun mas'uliyat hissini rivojlantirish uchun mo'ljallangan).

Tarix fanidan sinfdan tashqari ishlarning yana bir keng tarqalgan shakli guruh yoki guruh. Uning namoyon bo'lishi tarixiy doiralar va klublar, ekskursiyalar, ekspeditsiyalardir. Tarix to'garagi sinfdan tashqari mashg'ulotlarning tizimli shakllarini nazarda tutadi. U talabalarning doimiy tarkibi bilan uzoq vaqt davomida chuqur ish uchun

mo'ljallangan. Doira ishi tarix fanidan darslarda olingan bilimlarni chuqur o'zlashtirishga hissa qo'shadi, fanga qiziqish va ijodiy rivojlanadi. qobiliyatlarni, o'quvchilarning tadqiqotchilik ko'nikmalarini, amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi. Maktabda tarixiy gazeta va jurnallarning nashr etilishi ham o'quvchilarning mustaqillikni shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Eng murakkab va qiziqarli sinfdan tashqari ishning individual shakli talabalar bilan tarix. Shaxsiy ish talabaning maqsadga erishish yo'lini mustaqil izlashi bo'lishi mumkin; uning jaholatdan bilimga qarab harakatlanishi, bilim va malakalarning zarur hajmi va darajasini shakllantirish; o'z-o'zini tashkil etish va o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini egallash. O'z-o'zini ish bilan ta'minlash - bu alohida turdagi o'quv faoliyati: o'qituvchi rahbarligida, lekin uning bevosita aralashuvisiz amalga oshiriladi, chunki aynan mana shunday ish bugungi kun o'quvchilarining o'zlari biror narsa qilish ehtiyojlarini eng ko'p qondiradi. U insho va hisobotlarni yozish, loyihalar yaratish, ijodiy vazifalarni bajarishni o'z ichiga oladi.

Maktab ishi amaliyotida ekskursiyalar ajralib turadi: tarbiyaviy; dasturdan tashqari ekskursiyalar. Ob'ektning xususiyatiga ko'ra, ekskursiyalar quyidagilar bo'lishi mumkin: muzey ekspozitsiyasiga ko'ra; tarixiy voqealar sodir bo'lgan joylar; marshrut bo'ylab; tarixiy obidalarga; tarixiy va maishiy majmualar haqida. Tarbiyaviy ishdagi o'rniga ko'ra ular tanishuv ekskursiya, dars-ekskursiya, diqqatga sazovor joylarga sayohat va yakuniy ekskursiyani ajratadilar. Odatda ekskursiyani gid, muzey xodimi olib boradi. Biroq, ba'zi hollarda, buni o'qituvchining o'zi, tegishli ravishda amalga oshirishi mumkin maxsus trening. Uning afzalliklari: o'qituvchi o'z sinfini, o'zining tayyorgarlik darajasini biladi, darsda mavzuning qaysi materiali o'tilganligini biladi va ekskursiya mazmunini dars yoki to'garak darsi bilan bog'lash imkoniyati ko'proq bo'ladi. Ekskursiyalar va talabalarning o'zlari o'tkazish mumkin. Biroq, yosh gid o'qituvchi tomonidan tekshirilgandan va tanlangan muzey ob'ekti bo'yicha tuzilgan hikoya matnini yakunlagandan so'ng ishlashga ruxsat etiladi.